

[Obraz pírlele]

P O D O B A P Ě Í T E L E

(Překladačský měsíčník
věnovaný sovětsko-českoslo-
venským vztahům)

O "obrazu nepřítele" bylo v poslední době napsáno mnoho. Tento termín se dostal do oběhu především díky diskusi na konferenci v Hamburku, která se konala koncem března t.r. a které se zúčastnili vysocí vojenští představitelé Varšavské smlouvy a Severoatlantického paktu a rovněž diplomaté a významní vědci Východu a Západu.

Podle Vladimíra Lomejko (Litěraturnaja gazeta ze 6.4.1988) článek "Nerozluční nepřítelé a nesmiřitelní přátelé" se představitelé obou bloků shodli na tom, že v cestě vzájemnému porozumění stojí stereotyp "obrazu nepřítele", tedy jakási vykonstruovaná a šablonovitá představa o protivníkovi, který je ve všech směrech obdařen vlastnostmi protikladnými chvályhodným vlastnostem našim. "Obraz nepřítele" byl tedy podroben kritice a neobstál.

Jak se však věci mají s "obrazem přítele"? Jak vyhlížíme my sami v zrcadle sovětského tisku? Jak je v Sovětském svazu prezentována naše kultura, naše filmy, naše knihy, naše výtvarné umění? Z jakého zorného úhlu je nazírána naše současnost a minulost, na základě jaké srovnávací metody je hodnoceno naše zásobování, řešení našich sociálních a ostatních každodenních problémů našich občanů, z jaké perspektivy jsou posuzovány naše vývojové tendence?

To vše bezesporu zajímá všechny, kdo mají přístup k sovětskému tisku a kdo snadno překonávají jazykovou bariéru při sledování pořadů v sovětském rozhlase či v televizi.

Zájem našich občanů je však oboustranný. Rovnou měrou je zajímá i to, co o sovětské přestavbě píše tisk u nás, co tímto sítem prochází a co nikoliv, ke které časové či státní hranici již postoupila "glasnost" a kde se zastavila.

Tento měsíční zpravodaj si klade za cíl odpovídat na otázky tohoto typu a zaplňovat mezery, které nevyplňuje ostatní tisk.

Zatímco v průběhu 14 dnů od 15.8. do konce srpna noviny Pravda ani Izvestija nepřinášejí vlastní publicistické materiály k 20.výročí invaze do Československa, této události je podle dopisovatele TASSu Alexandra Kondrašova věnováno mnoho pozornosti v západních sdělovacích prostředcích.

Noviny Izvestija shrnují zahraniční polemiku o tomto problému ve dvou článcích. První z nich, nazvaný "Hodnocení o ponaučení", je od L.Kornilova (Izvestija 20.8.1968). Autor v něm přejímá ve zkrácené podobě a bez vyjádření vlastního odlišného stanoviska to, co bylo zveřejněno o 21.srpnu u nás.

Druhým autorem je již uvedený A.Kondrašov, jehož článek "O protičeskoslovenské kampani na Západě" (Izvestija 22.8.1968) zveřejňujeme dále.

Jestliže oficiální tisk jinak o srpnových událostech roku 1968 mlčí, pak to ovšem neznamená, že tento problém nezajímá sovětskou veřejnost.

V neděli 21.srpna se koná na Puškinově náměstí v Moskvě demonstrace, uspořádaná Demokratickým svazem. Noviny Pravda se o této akci zmiňují ve dvou článcích. První z nich je ze 24.8. 1968 a jeho autor G.Ovčarenko v něm poměrně dosti podrobně popisuje přípravu demonstrace, její průběh, zásah bezpečnosti a konečně i opatření, jejichž přijetí bylo doporučeno. Všímá si rovněž ustanovení, které organizátoři přestoupili, a uvádí i datum vydání tohoto ustanovení, které je rovněž zajímavé.

Druhým článkem, ve kterém je zmínka o této události, je článek "Zákon a demokracie", uveřejněný na první straně Pravdy 26.8.1968 a podepsaný Oddělením sociální politiky a komunistické výchovy. Snímek tohoto článku se objevil i na obrazovkách naší televize, když se komentátor široce dovolával sovětských stanovisek v něm zveřejněných. Proporce, ve kterých je událost zmíněna v tomto článku a komentována u nás, nejsou adekvátní.

Rovněž noviny Literaturnaja gazeta si všimají demonstrace v článku "Demokracie pro okruh vlastních lidí" (LG č.35 z 31.8. 1968), jehož autorem je Michail Ljašenko. I tento článek je zajímavý z toho důvodu, že dokresluje podobu organizace Demokratický svaz a jejích vedoucích představitelů. Všechny tři články uveřejňujeme dále v plném znění.

Nejzajímavější materiál však podle našeho názoru zveřejnily noviny Moskovskije novosti dne 28.8.1988. Jde o besedu s bývalými dopisovateli sovětských novin, kteří byli očitými svědky srpnových událostí. Jako každá publikace, která se opírá o vlastní zážitek, má i tento materiál k životu nejbliž.

S měsíčním odstupem pak serii těchto článků dovršuje příspěvek zvláštních dopisovatelů Pravdy D.Valového a S.Vtorušina (Pravda 29.9.1988) nazvaný "Osobní zájem". Je to svérázný pokus vylíčit v optimistickém duchu hospodářskou situaci Československa, jehož plně výkladní skříně v potravinářských obchodech příjemně kontrastují se situací v SSSR. Dopisovatelé se opírají o rozhovory s ^{mladě} předsedou Státní plánovací komise Václavem Věrtelářem, s členem předsednictva a tajemníkem ÚV KSČ Josefem Lenártem, s Jaroslavem Drápalem, podnikovým ředitelem Služeb města Brna a Evou Hanzlíkovou, vedoucí pracovnící plánovacího oddělení Tesly Holešovice. Článek také uveřejňujeme v nezkrácené podobě.

IZVĚŠTIJA 22. srpna 1988

Alexandr Kondrašov, dopisovatel TASSU pro Izvěštije

O PROTIČESKOSLOVENSKÉ KAMPANI NA ZÁPADĚ

Západní tisk v tomto roce dřív než obvykle začal sklízet "propagandistickou úrodu" z událostí roku 1968.

Už celý týden noviny a agentury neodbytně a s použitím odstrasujících termínů "okupace", "obsazení" a "potlačení" připomínají čtenářům vstup vojsk pěti spojeneckých socialistických zemí na území ČSSR. To vše je již známo a dokonce jsme na to zvyklí. V průběhu uplynulých dvaceti let si západní propaganda pravidelně všímalá tohoto data, přičemž zveřejňovala stereotypní obvinění Sovětského svazu a československého vedení, aniž by brala v úvahu konkrétní situaci v ČSSR a zhodnocení, které událostem dal sám život a historie.

Nebylo by možná zapotřebí soustředit pozornost na současnou "jubilejní" propagandistickou kampaň Západu, kdyby nebyly činěny nevídané pokusy obrazně řečeno "vyzkoušet demokratičnost" sovětské přestavby a tím konec konců zasít nedůvěru nejen k politice SSSR a Československa, ale k celému procesu pozitivních změn ve světě. Ve svých reportážích a interview západní novináři a bývalí činitelé "pražského jara" nevyžádají od sovětského vedení o nic více ani méně než revizi internacionální pomoci Československu v r. 1968 "v duchu demokratizace a otevřené politiky". Od československého vedení chtějí mimo to poskytnutí svobody pro činnost opozičních skupin. Přitom se překotně dělá závěr: jestliže SSSR nereviduje svůj postup v r. 1968, znamená to, že je stejně jako dříve potenciálním nebezpečím pro Evropu. Stejně tak fakt, že československé vedení odmítá legalizovat opozici znamená, že program sociálně-ekonomických přeměn, které nyní probíhají v ČSSR, má mírně řečeno "nedemokratický" charakter.

Jistě; autoři podobných zobecnění se neobtěžují dokažováním toho hlavního: zda "pražské jaro" bylo skutečně vzorem demokratizačního procesu anebo zkoordinovaným vystoupením antisocialistických sil uvnitř země a západních rozvracečských centrál. O tom bylo mnoho řečeno, napsáno a vydáno. Johnson, Kissinger a jiní západní představitelé toho období jistě nepečovali o zlepšení a liberalizaci československého socialismu. Skutečné úmysly Západu spočívaly v tom, aby ČSSR byla odtržena od socialistického tábora a aby se ve prospěch Západu změnil poměr sil v Evropě.

Mnohé historické události dnes přehodnocujeme a revidujeme. Spravedlivě jsou hodnoceny tragédie a chyby období kultu osobnosti a stagnace a to hlavně takové, které brzdily postup vpřed a znetvořovaly leninskou podobu socialismu. Avšak my nikterak neznížujeme význam těch hlubokých změn u nás i na mezinárodní aréně, které byly vyvolány budováním nového společenského řádu a hrdinskou prací a bojem národů za svobodu a za nový život. Sovětským lídem byl a bude drahý československý vítězný Únor 1948, kdy lid této země zvolil socialismus a spojení se Sovětským svazem.

A když roku 1968 antisocialistické síly, které využily politické neodpovědnosti a oportunistu části tehdejšího vedení KSČ, se zmocňovaly stále dalších pozic ve společnosti, chtěly uskutečnit svůj "antiúnor" a odtrhnout ČSSR od socialistického společenství - cožpak to mohlo nechat lhostejnými všechny přátele a spojence socialistického Československa?

Při hodnocení událostí posledních desetiletí se u nás ozvaly hlasy, že jsme někdy přikládali příliš velký význam vojenským aspektům našich akcí vůči imperialismu a pomíjeli jsme politické možnosti. Ale v roce 1968 byly právě politické možnosti využity v maximální míře. Stačí připomenout mezinárodní porady ve Drážďanech, Varšavě, Bratislavě - a to už nemluvíme o dvoustranných sovětsko-československých jednáních.

Bohužel koncem srpna stály bratrské země a SSSR před faktem, že v ČSSR se objevila nepřátelská vláda a československý lid měl před sebou blízkou perspektivu krvavého zděťování s šestnáctými komunisty. Naše tvrzení není přehnané. Počínaje Pařížskou komunou nám historie dala mnoho tragických lekcí v tomto směru. To vše vedlo sovětské vedení a vlády bratrských zemí k tomu, aby přijaly opatření k poskytnutí internacionální pomoci československému lidu.

V posledních prohlášeních a interview bývalých činitelů "pražského jara" se mnoho mluví o "popřenyých možnostech" demokratického vývoje a ekonomického rozvoje Československa. Hodnoty této hypotetické demokracie jsou však velmi sporné, jestliže uvážíme, že už od jara roku 1968 v zemi začali být nemilosrdně pronásledováni čestní komunisté, kteří se osmělili vystoupit proti akcím antisocialistických sil. Stejně pochybné jsou možnosti pozvednutí a rozkvětu země, která měla být odtržena nejen politicky, ale rovněž tržně a ekonomicky od svých největších partnerů. Je sotva pravděpodobné, že by se zemi dařilo dobře bez sovětské ropy, plynu a rudy při poskytnutí západních úvěrů, za které je nutno zaplatit dvojnásobek.

A jak se země pozvedla, jak se napřímila po překonání krize v r. 1968-69! V zemi byla za několik měsíců překonána inflace a rychle začala růst životní úroveň. ČSSR se stala zemí dětských kočárků. Cožpak rychlý růst porodnosti na začátku 70. let svědčil o potlačení zájmů obyvatel a o jejich nespokojenosti? Československu také byla prorokována mezinárodní izolace a bojkot. Jak to však jde dohromady s tím, že už v r. 1972 do Prahy přijeli tehdejší západoněmečtí představitelé Brandt a Sheel a podepsali smlouvu o normalizaci vztahů NSR a ČSSR?

Je možno uvést i mnoho jiných faktů podobného druhu, která jsou vždy přesvědčivější než dohady a hypotézy o tom, co se mohlo nebo nemohlo stát. A dnes si lid bratrské země váží toho, co bylo dosaženo v minulých letech, řeší nové úkoly přestavby ekonomiky a společenských vztahů se záměrem rozšířit demokracii a zvýšit potenciál socialismu. Ve vzkvétajícím a stabilizovaném Československu, které srdečně vítá zahraniční hosty, jsou zainteresováni nejen jeho přátelé a spojenci, ale všechny země našeho evropského kontinentu. Socialistická volba Československa je prověřena historií a prokázána všemi rozumně uvažujícími lidmi na světě. Proto snahy zabránit Československu, aby dále šlo po této cestě, se dnes jeví jako obzvláště archaické a zbytečné. Už dříve byly tyto snahy neúspěšné. Dnes prostě nemají smysl.

PRAVA 24.8.1988

G. O v š a r e n k o :

MÍTING BYL ZAKÁZÁN, AVŠAK JEHO INICIÁTOŘI SE ROZHODLI
PŘEKROČIT ZÁKON

V pondělí 22.8.1988 večer se v oddělení pro vnitřní věci Moskevského výkonného výboru konala mimořádná tisková konference pro sovětské novináře. Důvodem pro její svolání byl pokus skupiny lidí, kteří sami sebe nazývají "Demokratický svaz" (v sovětském tisku je jméno této organizace soustavně uváděno s malým písmenem, ale vzhledem k našim zvyklostem používáme velké písmeno, ať už je povaha organizace jakákoliv), uspořádat mítink nehledě na zákaz výkonného výboru Moskevského sovětu.

Tento fakt sám o sobě si sotva žádá všestranného objasnění. Jestliže však vezmeme v úvahu časté telefonáty do redakce a jestliže si povšimneme i průběhu samotné tiskové konference, pak vznikají otázky, na které je třeba odpovědět.

Nejdříve fakta.

Dne 4.srpna představitelé tak zvaného "Demokratického svazu" - Děbrjanská, Novodvorská, Garkov a pronozin oznámili výkonnému výboru Moskevského sovětu, že se má konat mítink. Ano, postupovali právě takto: nepožádali o povolení, ale pouze oznámili, že 21.8. v 16 hodin v parku na rohu Gorkého ulice a Tverského bulváru u kavárny Lyra se má konat mítink, který má připomenout 20.výročí událostí v Československu v r.1968.

Dne 11.srpna toto prohlášení - anebo spíše ultimátum, posoudil výkonný výbor Mosk.sovětu. Aktivisté demokratického svazu byli o rozhodnutí uvědoměni dopisem předsedy výkonného výboru Mosk.sovětu V.Žarova. Napsal: "Jestliže vezmeme v úvahu, že svolavatelé mítinku chtějí prezentovat politiku Sovětského svazu v záměrně zkreslené podobě a že mítink má provokační ráz s možností narušení veřejného pořádku, Mosk.výkonný výbor zakazuje jeho uspořádání, přičemž se řídí §50 Ústavy SSSR a odst.6 Výnosu Prezidia Nejvyššího sovětu z 28.7.1988 "O způsobu pořádání schůzí, mítinků, pouličních průvodů a demonstrací v SSSR".

Těm, kteří nejsou ve věci sběhlí, poskytneme vysvětlení: Moskevský výkonný výbor měl všechny důvody pro tak tvrdou formulaci zákazu. "Demokratický svaz", který byl vytvořen skupinou osob v květnu t.r., už uskutečnil desítky nepovolených mítinků, kde hlásal antisovětské a antisocialistické myšlenky. V souladu se svými stanovami si "Demokratický svaz" především klade za cíl změnu společenského zřízení v SSSR. Odsuzuje politický systém, vytvořený v r.1917, vystupuje proti vedoucí úloze Komunistické strany a vyzývá k odmítnutí vojenské služby. Všechny předchozí akce Svazu byly zpravidla doprovázeny narušováním veřejného pořádku.

Ještě před zákazem akce aktivisté Svazu natiskli asi tři tisíce letáků s pozváním na mítink a rozšířili je mezi obyvateli a návštěvníky Moskvy. Nehledě na zákaz se pak asi 80 představitelů Demokratického svazu a jiných neformálních organizací objevilo na Puškinově náměstí, přičemž tito lidé dávali najevo pohrdání zákonem. Spolu s mimojdoucími a přihlížejícími lidmi pak vznikl dav asi 500 lidí. Organizátoři mítinku uráželi příslušníky bezpečnosti, vykřikovali provokační hesla, rozdávali

pacalouvačné letáky a podněcovali shromáždění k odporu proti představitelům moci.

Příslušníci bezpečnosti pak vysvětlovali shromážděným po celou hodinu pomocí megafonů, že shromáždění je nezákonné, vyzývali k opuštění Puškinova náměstí a líčili důsledky nezákonných činů. Provokatéři se však nepodřídili. V souladu se zákonem pak zvláštní oddíl městské správy a milicionáři použili síly při rozeznání nezákonného shromáždění. Jak bylo ohlášeno na tiskové konferenci, za nedodržení předpisů při organizaci akce, která musí odpovídat Výnosu Presidia Nejvyššího sovětu RSFSR z 29.7.1988 "O zodpovědnosti za porušení zákonného postupu při organizaci a provádění mítinků, pouličních průvodů a demonstrací", trest administrativního uvěznění byl uložen Novodvorské a Kontulinovi (na 15 dní), Skuratovovi a Podolcevové (5 dní) a Glizerovi (2 dny). Patnáct lidí dostalo pokutu po 100 rublech. Materiály s případem dalších osob prošetřuje lidový soud Frunzenského obvodu.

Soudě podle telefonátů do redakce Pravdy a jiných novin, lidé tato opatření schvalovali. Všichni oprávněně mají za to, že demokracie a zákonnost jsou nedělitelné pojmy.

Existují však i jiné názory. Někteří jsou nespokojeni s tím, že v neděli na Puškinově náměstí bezpečnost demonstrovala svou sílu. Jakápak je to prý demokracie, jestliže klidný mítink rozhánějí příslušníci bezpečnosti, jestliže jsou vězněny ženy, jestliže milicionáři zadržují pouhé chodce?

Za prvé: hned na začátku je třeba zdůraznit, že nikdo z demonstrantů neutrpěl zranění. Zraněno však bylo 28 příslušníků bezpečnosti.

Za druhé - a to je hlavní: nelze zapomínat, že není demonstrace jako demonstrace. Jedna věc je, jestliže se lidé shromáždí, aby projednali dozrálé sociální a ekonomické problémy, pomohli přestavbě a upevnili demokracii a zákonnost. Mimochodem řečeno - pro takové schůze Moskevský výkonný výbor uvolňuje místnosti, dává k nim povolení a stará se jen o jediné: aby akce nenarušovala práva a svobody jiných občanů. Proto například v těchto dnech shromáždění jedné neformální skupiny bylo přemístěno na radu Moskevského výkonného výboru z náměstí u Leninovy knihovny do Domu kultury Gorbunova.

Jiná věc však je, jestliže lidé toho typu, jako je Džbrjanská a Novodvorská se snaží zneužít naši demokracii a otevřenou politiku k antisovětským a antisocialistickým účelům, když záměrně překračují rámec socialistického pluralismu názorů, provokují k narušování veřejného pořádku a tím k zákroku bezpečnosti. Co dělat v takovém případě? Máme k tomu všemu pouze přihlížet, hrát si na liberály a vyčkávat, kdy představitelé Demokratického svazu dospějí k sociální odpovědnosti za své činy? A do té doby nechtě rozvrací naši přestavbu a činí újmu lidem a státu?

Zákon je zákon. Podříditi se musí každý. Proto postup moskevské bezpečnosti v neděli na Puškinově náměstí je třeba považovat za správný. Bezpečnost splnila svou funkci. Ochránila přestavbu, demokracii, otevřenou politiku a zákonnost.

Současně však události v Moskvě svědčí o řadě problémů. Především by bylo zapotřebí, jak rovněž soudí účastníci tiskové konference, Moskevského výkonného výboru i sověty jiných měst, aby pro shromáždění byla vyčleněna jistá místa, kde by se lidé mohli shromáždovat, vyměňovat si názory a posuzovat problémy

sociálního, ekonomického a společenského života. Představitelé orgánů vnitřních věcí vznesli tento návrh ve výkonném výboru Moskevského sovětu, ale rozhodnutí zatím nebylo učiněno.

Je nutno promyslet i způsob odlišení pracovníků tisku v podobných situacích, aby novináři klidně mohli promlouvat s občany a s oficiálními představiteli a všestranně a objektivně pak objasňovat incident.

Není jasné, proč pondělní tisková konference byla pořádána jen pro sovětské novináře. Kdyby na ní byli i zahraniční dopisovatelé, byli by prostě povinni říci svým čtenářům - pokud by ovšem chtěli být objektivní - kdo jsou představitelé Demokratického svazu, o čem usilují a k čemu měl sloužit mítink. A hlavně - bylo by jim vysvětleno, že demokracie nemá nic společného s anarchií a že máme dosti zdravých sil a rozumu, abychom se dokázali opřít o zákon a postavit se všem, kdo útočí na náš životní styl a na přestavbu.

Jedna z hlavních podmínek vytvoření právního státu je nadřazenost zákona, vyjadřujícího vůli lidí. Porušovat ho, jak to udělali představitelé Demokratického svazu, nikdo nikomu nedovolí. Zákon musí zvítězit vždy. Je to v zájmu lidí a v zájmu státu.

PRAVDA 26.8.1988

ZÁKON A DEMOKRACIE

(První polovina článku je věnovaná dopisům čtenářů A. Lastovského, P. Melkozerova, V. Muzalevského a A. Lukjaněnko, kteří vesměs požadují, aby byli potrestáni ti, kdo se dopouštějí provokací či násilností a kdo vystupují s protisocialistickými hesly a výzvami. V další polovině článku jim odpovídá kolektiv z oddělení sociální politiky a komunistické výchovy těchto novin)

Dnes se stále častěji setkáváme se situacemi, které jsme dříve ani v myšlenkách nedovedli připustit. Cožpak by ještě před třemi roky někdo uvěřil, že ředitele velkého podniku je možno volit z několika kandidátů a nikoli jmenovat? Anebo že bude možno předat zaoctávající a nerentabilní závod družstvu a to z něj učiní prosperující podnik? Změny nás těší. Svědčí o tom, že barometr vnitřní politiky ukazuje směrem k většímu rozvoji demokracie a otevřené politiky i aktivitě každého člověka. Ukazuje, že země směřuje k právnímu státu.

Podstata právního státu spočívá především ve vzájemné odpovědnosti státu, jeho řídicích orgánů a občanů. Jinými slovy: úrovně skutečně právního státu dosáhneme jen tehdy, když všechny naše počiny a rozhodnutí se budou pevně opírat o právní řád. Zachovávání zákonnosti - to je způsob života v právním státě.

Avšak proč potom mnozí čtenáři spojují rozšíření hranic demokracie, práv a svobod občanů s růstem antisocialistických a chuligánských výstřelků a jiných porušení zákona?

Jednoznačně na tuto otázku nelze odpovědět. Ale nepochybné je jedno: jednotliví občané se domnívají, že rozšíření demokracie znamená zvlášť, povolení čehokoliv, znamená to možnost opovrhovat zákonem a projevovat odpor moci. V poslední době se aktivizovaly i antisovětsky a antisocialisticky naladěné elementy. Někteří z nich, například předáci tak zvaného "Demokratického svazu", zaštitěni hesly o přestavbě, umyšleně překračují rámec socialistické plurality názorů, provokují porušování veřejného pořádku a tím vyvolávají zásek bezpečnosti. To se stalo například 21. srpna, o čemž už Pravda psala, když bylo nutno policejné rozehnat mítink na Puškinově náměstí, který nebyl "Demokratickému svazu" povolen.

Snahy rozněcovat emoce, zasévat národnostní nebo sociální nesváry a přimět ke střetu ty nebo ony skupiny lidí i případy zjevného chuligánství a odporu vůči pořádkové službě - to vše se nijak nevejde do rámce demokratizace. Zaštitit podobné akce přestavbou a otevřenou politikou - to je přinejmenším rouhačství. Jedná se o přímé porušování socialistické zákonnosti. Demokratizace bez zákonnosti se může zvrhnout v anarchii.

A co mají dělat bezpečnostní orgány? Nelze souhlasit s autory dopisů: pracovníci bezpečnosti, soudů a prokuratury v poslední době polevili v boji s porušováním veřejného pořádku, protože se bojí obvinění z přehmatů. Taková pozice se diametrálně rozchází s principy právního státu. Zákon, který je přijat, ale neuvádí se do života, žíví pocit nezákonnosti a kultivuje právní nihilismus. Nedoctou k zákonům je možno objasnit fakt, že

průměrně za rok prokuratura zjišťuje jen v soustavě Sovětů lidových poslanců asi 10 tisíc nezákonných právních aktů.

Okolem právnických kurzů je právě to, aby každý občan znal zákon, svá práva a povinnosti. Je nutno chápat, že platný zákon musí být dodržován bezvýhradně a všemi bez výjimky. A stejně bezvýhradně musí následovat potrestání za porušení zákona. Svrchovanost zákona, vyjadřujícího vůli lidu, to je skutečná demokracie.

LITĚRATURNAJA GAZETA 5.35 z 31.8.1988

Michail L j a š e n k o

DEMOKRACIE PRO OKRUH VLASTNÍCH LIDÍ

Minulý týden Frunzenský okresní soud v Moskvě projednal případ 75 lidí, kteří nebrali v úvahu zákaz Moskevského sovětu a 21. srpna 1988 se snažili uspořádat na Puškinově náměstí svůj mítink. Toto hromadné potrestání není obvyklé a také jeho odeava je nemalá.

Nebudu opakovat to, co psal ústřední tisk. Jeho hodnocení je známo a v podstatných bodech shodné: iniciátoři neuskutečněného mítinku, členové tak zvaného "Demokratického svazu", nemohli získat sympatie, protože vyhlášovali cíle nejen protisocialistické a antisovětské, ale také otevřeně ignorovali zákony a spekulovali s představovým pluralismem, s politikou otevřenosti: uvědoměle vyprovokovali ve středu Moskvy skandál a tím přiměli bezpečnost k použití zvláštních opatření.

Jak je uvedeno v oficiálních zprávách - vážná újma byla způsobena 28 příslušníkům bezpečnosti. Je tudíž zřejmé, že obětě, se kterými se tito příslušníci střetli (v pravém slova smyslu), byly závažné.

Nic nás však nepřekvapí: už jsme si zvykli. Ve městech jsou dnes demonstrace a mítinky běžné. Víme, že byly vydány speciální výnosy a ustanovení o způsobu jejich organizace a provádění. A neformální veřejné akce už zpravidla probíhají důstojně a bez výstřelků. Demokracie se vžívá a je spojována s kázní. Avšak na Puškinově náměstí, kde "Demokratický svaz" chtěl vzpoménout výročí srpnových událostí roku 1968 v Československu, jsme mohli pozorovat něco jiného, co je však typické pro tuto organizaci - právní a politický nihilismus. A kromě toho také snahu svalit všechno z nemocné hlavy na zdravou.

Je příznačné že BBC hned vysílala telefonický interview s jedním ze zakladatelů "DS", ve kterém se tento představitel všemožně ospravedlňoval organizátory mítinku a obviňoval v tvrdosti bezpečnostní orgány. Pozornost upoutal tolstojevský motiv, který zazněl z úst "demokrata": "Náš svaz", jak podtrhl, "vyznává principy neuplatňování násilí a nikdy si nedovolí ho použít."

Proč BBC a s ní Hlas Ameriky, Radio Francie i jiné "hlasy" se s takovým zájmem pustily do "vyšetřování" incidentu na Puškinově náměstí? Osmělím se k tvrzení, že v daném případě je láka nepokrytý antisovětský postoj "Demokratického svazu". Jeho nynější předáci už dávno mají sklon k takovým politickým heslům, kterých sipovali ti, kdo ovládají cizí rozhlasové stanice. Za příklady není třeba chodit daleko. Tak například Valerie Novodvorská byla za rozšiřování antisovětských letáků trestána ještě v r. 1969. Také další aktivisté "svazu" byli trzostně stíháni. A ne vždy jen za antisovětskou činnost. Jurij Děnisov byl trestán za klamání spotřebitelů. Kiril Podrabinek - za nezákonné držení zbraně.

Avšak má minulost tak velký význam? Tím spíše, že v poslední době jsme se dozvěděli o mnoha případech, kdy byli odsouzeni i lidé nevinní. Obrátíme se raději k nedávným událostem.

Především leží oficiální publikace "Demokratického svazu" - Bulletin č. 1 (květen - červen 1988). Čtu: "Od 7 do 9 května se konal v Moskvě 1. Ustavující sjezd Demokratického svazu - opoziční politické strany." A tato "strana" řeší otázku o "konstituování nové opoziční struktury - politické organizace, která by stála v opozici k totalitárnímu zřízení". Formulace a termíny jsou to známé, alespoň podle vysílání na krátkých vlnách. A zde jsou programové zásady, které sjednocují členy "DS": "1. Odsouzení systému politického řádu zřízení, vzniklého v říjnu roku 1917...", "popírání ideologie leninizmu". Jsou to klíčové body, které jednoznačně určují ideologickou platformu. Kromě toho členové "Demokratického svazu" vyžadují: "...Rozpuštění KGB... zrušení zákonných branných povinností...". Dále uvedu úryvky z úvodního slova, proneseného k delegátům a hostům "sjezdu":

"Za prvé se domníváme, že žádné společenské vlastnictví v zemi není a nikdy být nemůže, protože toto vlastnictví nemůže nikdy nastat." "Pro řešení všech otázek, problémů a obtíží je nutná svoboda politických stran, nezávislost tisku a svobodné odbory...". "Žádný stát není svobodný ani lidový; stát nevyjadřuje zájmy té nebo oné skupiny občanů, ale reguluje jejich vzájemné vztahy a v tom je poslání státu..."

Samosřejmě, že tyto these se silně rozcházejí s leninskou definicí státu, ale vše se to děje na základě "odmítnutí ideologie leninismu"!

A přibližně na stejné "vědeckých" objevech je vybudován celý program "svazu". Autoři se samozřejmě domnívají, že je to značný krok kupředu směrem od leninismu.

Jeden účastník sjezdu, který se tam dostal ze zvědavosti, vyprávěl, že měl nepříjemný pocit nečisté hry a spekulací a že slovní spojení "Demokratický svaz" se mu asociovalo s názvem tajné organizace "Svaz meče a orla" z humoristického románu Ilfa a Petrova. Hra je hra, ale události 21. srpna a další možné provokace a protizákonná činnost "svazu" nás nutí, abychom se nad tím vážně zamysleli.

Vždyť v "Nejbližších kólech Demokratického svazu", které na sjezdu vyhlásila V. Novodvorská, bylo řečeno: "Politická opoziční organizace se tvoří pro boj... Naše místo je na ulicích a náměstích s transparenty a letáky, naše místo je na závodech, kde budeme... učit pracující stávkovat..." A pak Puškinovo náměstí... Co se stalo? Skupina lidí, stojících na zásadně protisovětské platformě, provokuje a vyzývá k nekázní, volá po odmítnutí poslušnosti vládě, spekuluje s našimi nynějšími těžkostmi a protiklady a my... Zdálipek se musí usět revoluce (čti - přestavba) chránit? Ústava SSSR zakazuje, aby byla způsobena škoda zájmům obyvatel a státu. Cožpak zákony, které pro sebe vypracovali sovětsí lidé, jim negarantují ochranu před "demokracií", kterou vyznávají protivníci socialistického zřízení?

Je jasné, že nikdo nevyzývá k tomu, aby se popletly hedě noty. Zdaleka není vše jednoduché v dnešní praxi demokratizace a musíme si uvědomit mnohá slabá místa v ochranném mechanismu lidovlády. Dokumenty, které byly vydány za poslední dva roky a které předpisují způsob konání schůzí, mítinků, pouličních procesů a demonstrací, jsou ještě nedokonalé a na různých místech se často vykládají po svém. Samozřejmě funkce vládnoucích orgánů se nemá omezovat na hledání důvodu pro zakázání společenských iniciativ, ale musí být zaměřena na zabezpečení pořádku a kontroly. Ale to není možno plést, což podtrhují, se zárukami proti anarchii a nepořádkům.

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č.35 z 28.8.1988

Beseda u kulatého stolu s bývalými dopisovateli sovětských novin, kteří byli očitými svědky srpnových událostí:

Alexandrem Didusenke - dopisovatelem novin Trud (1965-1973),
Vasilijem Žuravským - dopisovatelem Pravdy (1962-1969),
Vladlenem Krivošejevem - dopisovatelem Izvestij (1965-1968),
Andrejem Krušinským - dopisovatelem Komсомольскé pravdy (1967-1972),
Vladimírem Lukinem a Michailem Poljskovem - spolupracovníky časopisu Problémy míru a socialismu (1965-1968).

Besedu řídil Eduard Chauidulin, který pracoval v Praze ~~1981-1987~~
(dopisovatel MN) v l. 1981-1987.

V noci z 20. na 21. srpna 1968 vstoupila vojska pěti členských států Varšavské smlouvy na území ČSSR. Bylo to zvláštní opatření, vedené snahou o ukončení začínající politické krize v bratrské zemi, snahou o odvrácení nebezpečí, které hrozilo socialistickým výsledkům čsl. pracujících a strategické stabilitě bezpečnosti světové socialistické soustavy.

Přesná analýza tehdejší situace je v dokumentu "Poučení z krizového vývoje v KSČ a čsl. společnosti po XIII. sjezdu KSČ". V něm se hovoří o východisku, příčinách a následcích krize, o podpoře spojeneckých soc. států.

Složitý a nejednoznačný charakter událostí, které tehdy probíhaly, cítili neobyčejně ostře sovětské novináři, kteří v té době pracovali v Praze. Nemohli však otevřeně psát v tisku o všem, co tehdy viděli a prožili.

Východiska

MN: Samozřejmě je dnes lehčí posuzovat minulost. Ale je velmi užitečné pamatovat na to, že ani jeden historický proces nebývá jednoznačný. V každém bývá dostatečné množství momentů se znakem plus i minus. A historii nezměníš - co bylo, to bylo. Jak jste viděli situaci, v níž se očtla ČSSR v srpnu 1968?

Krivošejev: Mnohé objasní stav čsl. ekonomiky v té době. Události, o kterých mluvíme, vznikly z ekonomických problémů. Později tyto problémy přerostly do politických.

Na počátku 60.let byly vyčerpány extenzivní faktory rozvoje. Došlo ke zpomalení tempa růstu, snižovala se efektivnost výroby. Před r.1965 vytvářeli čs.ekonomové nezbytné předpoklady k nutnému přechodu na intenzivní cestu hospodářského rozvoje. Avšak když začali reformu uvádět do života, dostala se do rozporu s administrativně-direktivními metodami řízení, s byrokratickým myšlením nadstavby. Zde pak začaly vážné ideologické a politické konflikty, které se nedostaly na veřejnost. Takle kaše se vařila v kotli pod pevně uzavřenou poklicí.

Lukin: Přijel jsem pracovat do Prahy v lednu 1965. A okamžitě mi padlo do oka: jedno z nejkrásnějších měst na světě je v nepředstavitelně zpuštěném stavu. Byla to omšelost architektonicky překrásných domů bytového fondu. Byly to ohromné návaly na předpotopní tramvaje. Byl to celý systém života, který vyvolával oprávněnou nespokojenost Pražanů.

Myslím si, že mnohé ekonomické problémy ČSSR jsou způsobeny tím, že země přijala nekriticky náš model rozvoje se zaměřením na přednostní rozvoj těžkého průmyslu a podceněním těch sfér výroby, které přímo ovlivňují život lidí.

Krušinskij: Bez sporu ekonomický model, který tehdy v 60.letech byl v Československu reformován, byl v mnohém kopíí našeho systému. V ČSSR ho v 60.letech ostře kritizovali, ale v zápalu kritiky se stále častěji sváděly vlastní ekonomické neúspěchy na SSSR.

Lukin: Vzpomínám si, jak se v tehdejších diskusích mluvilo o rozvrácené výrobě i celém nár.hospodářství, o nezbytnosti přednostního rozvoje vědecky náročných odvětví průmyslu na úkor tradičních. Přívrženci tehdejšího modelu rozvoje (a bylo jich dost) převedli diskusi ekonomickou na ideologickou: jestli odsuzuješ tento model, jsi proti socialismu.

MN: Zkusím to upřesnit. Základním objektem kritiky byl od počátku a především národní model rozvoje ekonomiky. Až později, v daleko pozdějších etapách krizového vývoje v ČSSR, pravdivé síly začaly spojovat nedostatky daného modelu se Sovětským svazem a se socialismem vůbec.

Krivošejev: Historická pravda nás nutí přiznat, že čsl. ekonomika sehrála významnou úlohu v rozvoji a v obnově národního

hospodářství mnohých soc.zemí v poválečném období. Připomínám také, že v předválečném období zaujímala země v objemu průmyslové výroby jedno z vedoucích míst v Evropě. A to, že se Československo od své tradiční struktury (dostatečně rozvinutého lehkého průmyslu), bylo diktováno potřebami ekonomického rozvoje celého soc.společenství, potřebami našeho hospodářství na prvním místě. A my jsme zabezpečovali na 70 - 80% jeho potřeby surovin, paliva a jiných materiálů.

Krušinskij: Připomenu i další faktory. V předvečer srpnových událostí československý tisk velmi intenzivně posuzoval otázku porušování soc.zákonnosti a nevinu odsouzených ve 40. a 50 letech. Toto téma se objevovalo často v debatách nejhráznějších lidí. Přitom, ať se nám to líbí nebo ne, museli mluvit o nás. Vždyť to bylo spojeno se stalinizmem. Přirozená snaha národa o odstranění deformací, o očistu - té se snažili protivníci socialismu využít pro své záměry, které byly vzdáleny od skutečných potřeb pracujících. Faktem je, že záležitosti rehabilitace nevinně odsouzených se dlouho neřešily. Výsledkem bylo formování tábora opozice, v němž byli i čestní komunisté i otevření nepřátelé. A co je nesmírně důležité - opozice získala do ruky argumenty pro diskreditování Komunistické strany a socialistického rozvoje ČSSR po únoru 1948.

Didusenke: Bezesperu byly důvody k obavám. Po lednovém plénu ÚV KSČ 1968, kdy se změnilo vedení strany, začala narůstat - přibližně od března - aktivita pravicových sil. Stále více se rozvíjel "hon na čarodějnice", na ty, kdo v něčem nesohlasili s ideologickými vůdci "reformátorů". Mezi jiným i 2000 slov - útek na výbery KSČ - je také historický fakt. A odmítnutí tehdejšího vedení strany účastnit se varšavské schůzky soc.zemí (červen 1968) vyvolal vlnu nacionalizmu v ČSSR. Po této schůzce někteří političtí činitelé v Praze začali uvažovat o možném rozchodu se soc.společenstvím.

D v ě s t r a n y p a t e r n i t y

MN: Když jste mluvili o prehistorii, připomněli jste aktuální - zvláště v té době - problematiku paternity v našich vztazích s ČSSR i dalšími zeměmi. Je to plod stalinské epochy - princip absolutní správnosti, moudrosti, dalekozrakosti "staršího bratra", požadavek dělat vše podle jeho příkladu. To se negativně

odrazilo na rozvoji mezinárodního komunistického hnutí a lid. dem. zemí, které vznikly po II. svět. válce. Jak se to projevilo v ČSSR v polovině 60. let?

Krivošejev: Paternita má dvě strany. Neobejde se jednak bez toho, kdo svůj systém vztahů vnucuje, ale rovněž bez toho, kdo ho akceptuje, event. zavrhuje. Ekonomická reforma v ČSSR v letech 1965-1968 měla vést k negaci dřívější formy vztahů. Podstata byla v tom, že čsl. hospodářský mechanismus, který se po reformě měl zakládat na ekonomických principech, nutil podniky, aby hledaly nejefektivnější ekonomické styky. Byly případy, že tyto podniky, když se ocitly v nových ekonomických podmínkách, odmítaly sovětské partnery. Buď je neuspokojovala jejich technická úroveň nebo nebyly dodržovány termíny dodávek anebo bylo velké množství zmetků. Když si podniky svobodně mohly vybrat partnery, obracely se na Západ. U nás se z toho dělал závěr, že je to projev antisovětiзму.

Žuravskij: Vzpomínám si na dva případy. První: do hutního závodu v Košicích přivezli z SSSR 92 hřídelů pro válcovnu. Všechny byly vadné. Druhý: do Prahy jsem dodali nový model automobilu Moskvič, abychom ho nabídli čs. trhu. Při první ukázkové jízdě téměř okamžitě upadlo přední kolo.

Didusenko: Nebylo to jen ve zmetkovitosti. Nevýhodné byly samotné ekonomické vztahy. V Praze v závodě laboratorních přístrojů mi dali následující výpočet: rubl vydělaný na našem trhu přišel závod v korunách půlkrát draž než dolar vydělaný na západním trhu.

Krivošejev: Nesmíme pouštět ze zřetele, že ČSSR historicky měla k Rusku hluboké a sympatické vztahy. Bylo to podmíněno staletími německé nadvlády. V Čechách existuje legenda, že k nim svoboda přijde z východu. A to se stalo v r. 1945, kdy Češi a Slováci vítali s nadšením Rudou armádu - osvoboditelku.

Avšak po 50. roce, kdy se začal do Československa mechanicky přenášet náš ekonomický model, se objevila v ČSSR hesla: Sovětská pošta - náš vzor; Sovětská restaurace - náš vzor. Hesla visela všude. Hesla o naší tužce jsem viděl v továrně Koh-i-noor.

Byla i jiná stránka paternity. V samotném ČSSR byli na různých úrovních lidé, kteří upevňovali paternitu za každou cenu a tím (možná úmyslně) vše uváděli do absurdity.

Tehdy v čs. společnosti byly zcela nejasné představy o životě v SSSR. Ale přišla 50.léta, otevřely se hranice. V době chruščovovského tání začali Češi a Slováci stále častěji jezdit do SSSR a uviděli, že nejsme zdaleka ve všem ideálem a že toho příkladného je v našem životě velmi málo. Přišla nebezpečná reakce rozčarování v ideálu. Zároveň se začalo projevovat křivo, co se u nás často charakterizovalo jako nacionalismus.

Shody a rozdíly

MN: Často se v západním tisku poukazuje na vnější podobnost naší přestavby s procesy, které probíhaly v ČSSR v r.1968. Jaká je vaše odpověď?

Krivošejev: V Institutu ekonomiky světové socialistické soustavy AV SSSR, kde nyní pracuji, byla provedena analýza ekonomické reformy v ČSSR v letech 1965-68. Ve vnější podobě těchto procesů lze najít shody. Vysvětlení je jednoduché: základem jedné i druhé reformy je stejný princip - přechod na úplný chozrazčet spojený se všemi z toho vyplývajícími činiteli, které logicky vyúsťují do systému zbožně-peněžních vztahů, samofinancování, samosprávy atd.

Chtěl bych připomenout: v 60.letech se Československo snažilo reformovat svou ekonomiku. Avšak reforma okamžitě narazila na odpor konzervativních sil na různých stupních řízení. Bylo zcela jasné, že není možné změnit ekonomiku bez radikálních změn v oblasti nadstavby.

My jsme vyšli z této zkušenosti. Hospodářská reforma v naší zemi je pevně spojena s přestavbou politického systému s rozšířením demokracie na závodech, s "glasností" a aktivní účastí mas při řešení problémů života společnosti.

Poljakov: Stejně jako u nás v době stagnace, i v ČSSR těch dob narůstal pocit občanské odpovědnosti u různých kategorií lidí. Objevily se velmi zajímavé filmy, např. film Mileše Fernana "Hoří, má panenko". Vynikající film, ukazující obraz rozkladu společnosti.

MN: V r.1968 čsl.tisk, který získal velkou svobodu, ji nedokázal využít v zájmu socialistické volby. V rukách pravicových sil se stal tisk obranným k dezorientaci společnosti. Zmatení cílů národního rozvoje, ukvapené hodnocení událostí, neudržitelná propaganda jednostranných názorů na vývoj událostí -

to vše se rozcházel s cíli vyhlášenými lednovým plénem ÚV KSČ. Ledem, kdy strana sama vyhlásila kurs obnovy, byl nezbytný. O tom nikdo nepokřybuje ani v SSSR, protože pozitivní zkušenost přátel by se mohla hodit i nám samotným. Ale ta byla potřebná ne k politickému účtování, ale k odstranění chyb, deformací, k řešení nahromaděných problémů soc. budování a k hledání efektivnějších cest vývoje.

V SSSR se po dubnu 1985 stal tisk oporou myšlenek přestavby. A přestože se proces nerozvíjí bez potíží, prostředky masové informace se stále aktivněji zapojují do boje započatého stranou, aby více demokracie znamenalo také více socialismu. To je fakt.

O pravdě "v jednom exempláři"
s pre všechny

MN: V r. 1968 byla bohužel situace jiná. Jak se vám pracovalo v Praze?

Didusenko: Novináři byli ve velmi těžkém postavení. Viděli každý den, jak se rozvíjí události, jak zesilují protiklady, ale nemohli jsme nic publikovat.

A tehdy v únoru 1968, pamatuji si to, přiletěl do Prahy Leonid Brežněv. Obrátili jsme se na něho se Žuravským: "Leonide Iljiči, jak máme žít, jak máme psát?" A on odpovídá: "Pište pravdu." Potom se zamyslel a dodal: "V jednom exempláři." Ještě se zamyslel a uzavřel: "Tady na jeho adresu," ukázal na svého pomocníka.

Žuravskij: Přesto jsme chtěli vyložit Brežněvovi situaci tak, jak byla. Ale u pokoje, kde odpočíval, nás zastavili. Čekali jsme asi půldruhé hodiny nebo víc, ale stejně nás tam nepustili, museli jsme odejít s nepořizenou.

Didusenko: V noci na 21. srpna jsme se probudili neustálým hučením letadel. Den předtím jsem byl na manévrech a tam právě tak hučela letadla, když přistávala, aby obsadila letiště a vysadila desant. Na ulici pobíhaly polcoblečené ženy a muži. Nikdo nemohl pochopit, co se děje. Vždyť ještě před několika dny v Bratislavě se Brežněv objímal s Dubčekem. Spojené ruce se zvedaly, líbali se. A všichni si mysleli, že problémy už neexistují.

Krušinskij: Po vpádu vojsk byla v našem tisku spousta nesmyslů, uvědomělých i neuvědomělých. Vždyť situace byla velmi složitá a v mnohém nejasná. Nejčastěji bylo zvláštních dopisovatelů, kteří dostávali příkazy zeshora. Často se fakta hnala mimo ně.

Žuravskij: To, že jsem znal zemi, mi pomáhalo, abych se vyhnul hrubým nesmyslům a tendencím, čehož byl v našem tisku dostatek. Dva naši kolegové - jeden už zemřel a druhý žije a pracuje, nechci ho však jmenovat - byli v té době zvláštními dopisovateli. Jeden v Praze, druhý v Bratislavě. Jejich příspěvky a poznámky, které se objevily v našem tisku v oněch srpnových dnech, byly v ČSSR otiskovány v satirických časopisech - Dikobrazu a Roháči - a to bez poznámek, komentářů a oprav. I tak vyvolávaly antisovětské pocity Čechů a Slováků.

Didusenko: Je to anekdotické, ale pravdivé: jednou nás zavolali na velvyslanectví a ukázali nám noviny jedné ze spojeneckých zemí se zprávou, že se pod Prahou objevily americké tanky. Zeptali se nás, proč jsme tak neschopní a pozalí a ještě jsme nic nezveřejnili. Později se ukázalo, že v Davli se natáčel film o posledních dnech II.světové války a pro natáčení si filmaři zapůjčili u jedné speciální rakouské firmy s rekvizitami několik amerických, německých i sovětských tanků té doby.

Krušinskij: Chtěl bych říct několik slov o dalších událostech. Následující rok 1969 byl dramatičtější. Během toho léta bylo více nepořádku, raněných bylo přes tisíc lidí. Pravda - naše vojska se toho nedůčastnili. Bylo to období obecné apatie v zemi. Plán se plnil asi na 40%, málokdo pracoval ze všech sil. A zde je nutno říct pochvalná slova na adresu nového stranického vedení v čele s G.Husákem, protože vyvést společnost z této strnulosti bylo nesmírně těžkou záležitostí.

P o u ě n í

MN: Jaké závěry dnes děláte z čsl.událostí r.1968?

Poljakov: Tehdy byla poprvé ostře položena otázka o úloze strany ve společnosti. Musíme ji nutně řešit a potvrdit v každodenní skutečnosti: strana musí dokázat činy své právo být vedoucí silou společnosti. Neměly by vznikat nebezpečné iluze, že vojenskou silou je možno řešit politické problémy jiného národa. Dějiny neodpouštějí chybné kroky.

Lukin: Po r.1968 se na stránkách západního tisku objevila fráze o "Brežněvově doktríně". Taková doktrína v promyšlené a zformulované formě neexistovala. Ve vztahu soc.zemí nemůže být situace, v níž si kdokoli přisvojuje právo řešit tuto situaci místo jiných. Ctít tento princip je základní garancí toho, že události roku 1968, z nichž všichni účastníci vyvodili důležité poučení, se nebudou opakovat v dnešních dnech.

Krivošejev: Jeden z nejdůležitějších závěrů je zformulován v programu činnosti v duchu nového myšlení. Je to princip svobody výběru cesty.

Didusenko: Výsledkem politiky odtržené od principů může být samozřejmě krátkodobá výhra. Ale v dlouhodobé perspektivě je zhoubná pro všechny, mezi tím i pro ty, kteří ozbrojenou politiku používají. To v plné míře platí i o tisku.

Žuravskij: Otevřenost, informovanost občanů o všem^{že} bezbytná. V r.1968 soudili sovětské občany o činech svého vedení podle těch vysvětlení, která samo dávalo. Tisk je schopen dát jak občanům, tak vedení informace, které jsou nutné pro rozbor situace a nalézání řešení.

Krušinskij: Příběh událostí, které následovaly, potvrdil souhlas Čechů a Slováků se svým výběrem rozvoje socialistickou cestou.

PRAVDA 29.9.1988

D. V a l o v o j, S. V t o r u š i n, zvláštní dopisovatelé Pravdy

OSOBNÍ ZÁJEM. O dalším rozvoji ekonomické reformy v Československu

Ti, kdo dávno nebyli v ČSSR, si jistě povšimnou, že výkladní skříně obchodů - zvláště potravinářských - vzbuzují dobrý dojem. Bohatý je i výběr průmyslových výrobků, zvláště obuvi, konfekce a dětského oblečení. Různě jsou zastoupeny předměty dlouhodobé spotřeby. To zřetelně neznamena, že neexistují problémy v zásobování obyvatelstva. Tyto problémy existují a naši spolubesedníci o nich otevřeně hovořili. Není například uspokojena poptávka po vysoce kvalitní elektrotechnice, mnozí by si přáli, aby se volně prodávaly dobré osobní automobily, jsou slyšet i nespokojené hlasy, stěžující si na jednotvárnost nábytku a na kvalitu řady výrobků. Ale to vše znamená, že poptávka se přenáší do jiné roviny a že je málo případů, kdy by nebyly uspokojeny běžné potřeby.

Československé hospodářství prošlo několika stupni vývoje a prodělalo řadu ekonomických reforem.

"Zvláště velké naděje vkládáme do současné reformy," říká při besedě první náměstek předsedy Státní plánovací komise ČSSR Václav Věrtelák. "Její úkolem je dovršení procesu intenzifikace naší ekonomiky. Vždyt dosud spotřeba energie a materiálů na jednotku produkce je značně vyšší, než ve vyspělých západních státech. Obnova výroby probíhá zpomaleným tempem a velmi dlouhá je cesta vědeckých objevů z laboratoří do výroby. To vše má vyřešit současná ekonomická reforma."

Co je hlavní hybnou silou započaté přestavby hospodářského mechanismu a zárukou toho, že bude dovedena do konce? Když jsme kladli tuto otázku, vždy jsme dostávali tutéž odpověď: osobní zainteresovanost každého pracovníka na konečném pracovním výsledku.

Nový ekonomický mechanismus je zaměřen v první řadě na zvýšení zainteresovanosti pracovníků na výrobě co největšího množství vysoce kvalitní produkce při nejnižších nákladech. Z toho důvodu byla výrazně snížena řada ukazatelů, za něž byli výrobci zodpovědní před nadřízenými orgány. V zemědělství zůstaly jen dva ukazatele: plán výroby obilí a masa, přičemž překročení plánu výroby masa není ekonomicky stimulováno.

V průmyslu nejsou pevně stanovené ukazatele. Ale v závodě, který jsme navštívili, zůstal jen jeden - splnění plánu exportních dodávek do soc.zemí. Všechno ostatní se vyrábí na základě přímých smluv. Finanční odměna pracovníků závisí na jejich splnění.

Je nutno říci, že k nutnosti tak radikálního snížení ukazatelů v ČSSR nedospěli naráz. Po znárodnění průmyslu byla v ČSSR přijata sovětská metoda hospodaření se systémem přísně centralizovaného plánování a distribuce. Avšak už za rok po zavedení tohoto systému byla na jeho adresu vznesena kritika. Přílišná centralizace a reglementování veškeré činnosti podniků omezovalo iniciativu a měnilo výrobní kolektivy ve slepé vykonavatele direktiv "shora". V r.1956 na konferenci KSČ bylo přijato rozhodnutí o provedení hospodářské reformy. Byla uskutečněna za dva roky. Hlavním kritériem hodnocení práce podniků bylo plnění hospodářských

smluv. Avšak reforma se netýkala tvorby cen, nevztahovala se na oblast obchodu a služeb a nevylučovala dotace. To umožňovalo neprosperující podnikům žít na účet těch, kdo hospodařili lépe. To nakonec vedlo k tomu, že v letech 1961-62 se ČSSR vzdalo této reformy a v ekonomice začaly znovu panovat administrativně - direktivní metody řízení.

V lednu roku 1965 se problémy ekonomického rozvoje řešily na plénu ÚV KSČ. Tam byla přijata zásadní rozhodnutí o směrech zdokonalení plánovitého řízení národního hospodářství. Předpokládalo se rozšíření práv a zvýšení odpovědnosti pracovních kolektivů za výsledky ekonomické činnosti, široké využití zbožné - peněžních vztahů v rámci centralizovaného plánování, závislost finančního ohodnocení na osobním přínosu každého pracovníka k výrobním výsledkům. Bohužel během diskuse, která se kolem reformy rozvinula, se do centra pozornosti dostal vyumělkovaný problém: plán nebo trh? Pravicové síly využily diskuse ke svým cílům, což napomáhale rozvoji krize ve straně a společnosti.

V r. 1980 byl přijat dokument, který se nazýval: Komplex opatření pro zdokonalení plánovitého řízení národního hospodářství. Byl to ještě jeden pokus o zdokonalení hospodářského mechanismu, který rovněž skončil neúspěšně.

O tom všem mluvíme proto, abychom podtrhli, že sporné stránky administrativně-direktivních metod řízení se v ČSSR projevíly už v prvních letech jejich zavedení. Avšak nehlédě na to - tyto metody zároveň osvědčily svoji životnost. Dokonale totiž uspokojují byrokratický aparát. Soustřeďují v jeho ruce materiální zdroje, platy a řídicí kádry ve výrobě. Jinak řečeno - dávají aparátu reálnou moc nad materiální sférou a tedy i nad společenským životem.

Avšak příčina neúspěchů reformy, jak zdůrazňovali naši spolubesedníci, nebyla jen v odporu aparátu. Reformy také braly malý ohled na zájmy pracujících. Avšak konečné výsledky závisejí na konkrétní práci každého pracovníka. Že tomu tak skutečně je, to chceme ilustrovat na příkladu taxislužby v Brně, která ještě nedávno vykazovala tráty. "Dnes taxislužba dává podniku asi 3,5 mil. Kčs zisku za rok," řekl nám Jar. Drápal, ředitel služeb města Brna. "A to všechno proto, že jsme lidé zainteresováni."

Problém byl řešen jednoduše. Řidiči taxislužby dostali auta do nájmu a současně byl zrušen plán tržeb. Cena jízdy taxikem činí 5,30 Kčs za km. Během před odjezdem dispečer zapíše stav tachometru a večer záznam zopakuje. Za každý ujetý km řidič odevzdává podniku 3,10 Kčs a ostatní peníze zůstávají jemu. Avšak benzín a celou údržbu platí ze své kapsy. Nové pneumatiky také platí sám, a rovněž hraří opravu autem, jestliže zavinil nehodu. Podnik provádí jen generální opravu po 200 - 250 tis. km. Když byl v taxislužbě zaveden tento systém, mnozí taxikáři odmítli pracovat, avšak už za měsíc poznali jeho výhody. Jejich platy vzrostly asi dvojnásobně. Ale hlavní je, že jejich mzda je skutečně odpracovaná. Šoféři už nejsou závislí na zpropitném. Nyní je prakticky nemožné dostat v taxislužbě místo řidiče. Ve městě už rovněž není problémem objednání taxíka. Zatímco dříve byl podnik ztrátový, dnes je vysoce rentabilní."

Je nutno zdůraznit, že nynější hospodářská reforma se v ČSSR provádí podle zásady: dvakrát měř, jednou řeš. Od 1.7. minulého roku byla řada podniků převedena na chozrasčet a samofinancování. Kzví nimi i závod Tesla-Molešovice, který vyrábí

svítidla. Cílem experimentu bylo prověřit možnosti pracovních kolektivů v podmínkách hospodářské samostatnosti. Současně probíhala příprava zákona o státním podniku a tento zákon byl posléze přijat počátkem června t.r.

Státním podnikem se v ČSSR stává jen ten podnik, který má úspěšně vést samostatnou finanční činnost. Od prvního července se třetina všech podniků v zemi stala podniky státními a ostatní k tomu zatím nemají podmínky. Jaké jsou to podmínky?

Jsou jen dvě: První je zaručená možnost existence podniku bez dotací. A druhá - ekonomická koncepce rozvoje. V rámci koncepce podnik musí předložit své podklady pro bezpodmínečné splnění 5LP pro zabezpečení vnitřního trhu a exportních dodávek, plán inovace výrobků, provádění rekonstrukcí a tak dále. Státní podnik má vystoupit z jednoho sdružení a vstoupit do druhého, zůstat samostatným závodem anebo vytvořit nové sdružení. Hlavní kritérium je efektivita práce. Pro nedostatečnou efektivitu byly prozatím odmítnuty žádosti některých kolektivů, aby se jejich závod stal státním podnikem. Byla jim určena lhůta jednoho roku na to, aby jejich závod našel cesty k dosažení ekonomické samostatnosti. A co se začalo v těch závodech, které se staly státními podniky?

"Především náš výdělek nyní závisí jen na nás samotných," říká vedoucí plánovacího odd. Tesly-Molešovice Eva Hanzlíková. "Dříve jsme více než 90% zisku odváděli sdružení. Ředitelství pak rozdělovalo tyto peníze ku prospěchu těch, kteří pracovali nář. Sdružení si přisvojovalo i 2/3 amortizačních odpisů. Dnes si ponecháváme 35% zisku a zbytek dostává stát. Všechny fondy amortizace zůstávají v podniku, avšak státu platíme 2% za výrobní fondy. Mzda se tvoří podle normativů. Z každého procenta růstu čisté produkce se nám počítá 1% mezd. Premiový řád je přitažlivý. Závisí jen na výši zisku. Dříve pracující dostávali prémie za ušetření materiálu. Činila 96% jejich hodnoty. V tomto systému se pracovníci všemožně snažili zabránit snížení norem spotřeby materiálu. Čím byly vyšší tyto normy, tím to bylo pro ně výhodnější. Dnes se situace kardinálně změnila. Dnes má každý pracovník zájem na snížení norem spotřeby materiálu. Vždyť tím roste zisk a tedy i prémie.

Vysoce vzrostl zájem podniku o vývoz. 74% deviz za prodané výrobky jde na účet výrobního kolektivu, zbytek se odvádí státu, přičemž je stát neodebírá nenávratně, ale vrací je v korunách.

Je zajímavé podívat se na čísla, charakterizující práci podniku v první polovině t.r. Dodávky na vnitřní trh činily 55,4% objemu roční zakázky. Byl překročen plán exportu do soc. zemí. O něco málo byl snížen stav pracovníků. Byl překročen plánovaný zisk. Celkem je možno říci, že i při jednom ukazateli podnik úspěšně splnil všechny úkoly. Jeho ekonomické postavení je možno charakterizovat jako výborné."

Při poskytnutí plné ekonomické samostatnosti podnikům byla zjištěna neúčinnost středních článků řízení. Proto byl v ČSSR zrušen systém V.H.J. Všechny státní podniky jsou přímo podřízeny ministerstvům. Snížil se i počet ministerstev.

Nový systém hospodaření si okamžitě vyžádal řadu energických a podnikavých lidí s dobrou ekonomickou přípravou. Je jich zřejmý nedostatek.

"Dříve jsme vysílali naše ekonomy na stáž do zahraničí," říká nám při besedě člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ

Josef Lenárt. V r.1967 bylo například 200 lidí na tříměsíční stáži v USA. Později se od této praxe upustilo, avšak dnes bychom ji chtěli obnovit. Chtěli bychom posílat mladé lidi ve věku do 35 let na stáž do nejlepších podniků v zahraničí - ať už do soc.zemí anebo na západ. Je třeba vychovávat v lidech podnikavost a zájem o tech.pokrok."

Tajemník ÚV dobře rozumí ekonomice. Uprostřed 60.let byl předsedou vlády ČSSR a pak mnoho let prvním tajemníkem KS Slovenska. Naše dlouhá beseda se týkala úspěchů a neúspěchů předchozích hosp.reforem a reálných cest ke zvýšení efektivity soc.ekonomiky.

"Na uskutečnění reformy musí být zainteresován každý člověk," řekl J.Lenárt."Jen pak se stane skutečností. Mnoho mluvívá o nutnosti finančního odměňování podle práce, ale uskutečnění této zásady v životě nám brání naše psychologie. Bojíme se urazit jedny a příliš vysoce odměnit jiné. To je nutno rozhodně zavrhnout. Je nutno šířeji používat cílové odměňování za splnění nějakého určitého úkolu. Jestliže skupina inženýrů vyvine nějaký stroj, který svými parametry předčí západní, je třeba jim za to dobře zaplatit. Tvůrčí práce musí být dobře stimulovaná."

Nová čs.reforma je zaměřena na to, aby zájmy jedince se kryly se zájmy podniku. Její uskutečnění neprobíhá hladce, ale naráží také na řadu překážek. První výsledky však vzbuzují naději.

LITĚRATURNAJA GAZETA č.38 z 21.9.1988

Z interview s Čingizem Ajtmatovem o připravovaných publikacích v časopise Inostrannaja literatura, jehož je Ajtmatov hlavním redaktorem:

Z publicistických děl se bude v časopise tisknout kniha Artura Londona "Přiznání". A.London byl obětí stalinských represí v 50.letech.

KNIŽNOJE OBOZRENIJS č.21 z 20.5.1988

V nakladatelství Progress je připravena k tisku kniha George Orwella "Rok 1984".

OGONĚK č.10 z března 1988

"Je třeba vydat bibli", říká akademik Lichačov v interview k tisíciletí pokřtění Rusi.

LITĚRATURNAJA GAZETA č.41 z 12.10.1988

Článek J.Ščekočichina "Extrémní model" je věnován rvačkám mezi partami výrostků. Nebezpečná situace se vytvořila v Kazani, ale výtržnosti byly pozorovány i v dalších městech - např. Jožkar Ole, Uljanovsku, Leningradě i v Moskvě.

JUDr. E.Savinková, OSc, z Ústavu pro problémy upevňování zákonnosti při Prokuratuře SSSR:

"Party nemají žádnou spojitost s činností neformálů.
V pozadí výtržností stojí svět zločinu, který se tím snaží odvést pozornost bezpečnosti od činnosti mafie."

PRAVDA 21.10.1988

Pod názvem "Měl jsem štěstí v životě" byla v novinách uveřejněna beseda s hlavním vyšetřovatelem pro zvláště závažné případy ři Generální prokuratuře SSSR S.M.Gromovem.

"Začnulo se složení obviněných," říká S.M.Gromov.
"Dříve jsme se zabývali hlavně 'obyčejnými' zločinci, jejichž motivy byl - dá se říci - primitivní a ... přání přiznání ..."

Koncem 70.let a počátkem let 80. se mezi lidmi, kteří překročili zákon, objevily osoby vysoce postavené. Samotné jejich společenské zařazení vyvolávalo mezi lidmi úctu...

Lhostejný vztah k negativním jevům vedl k tomu, že postupně se do vedoucích postavení dostávali lidé s nečistým svědomím. Příkladem může být Uzbekistan.

Dříve vyšetřovatelé řešili takové případy jen velmi obtížně. Někde ve vysokých instancích se nit přetrhla a v nejlepší případě věc skončila odchodem provinilců do penze na vlastní žádost. Ve skutečnosti nebylo možno volat k odpovědnosti za porušení zákona lidi v mocenském postavení. Dnes se situace mění. V řadě případů, které jsem řešil, jsem se setkal s podporou státnického a státního vedení. Taková podpora jistě napomáhá vyšetřování.

KNIŽNOJE OBOZRENIJE č.32 z 5.8.1988

"A.Solženicynovi je třeba vrátit sovětské státní občanství," soudí literární kritička Elena Čukovská. "Jen potom bude možno hovořit o uveřejnění jeho knih a jejich kritickém zhodnocení."

Její návrh pak podporuje široký okruh čtenářů v rozsáhlé diskusi, zveřejněné v č.33 a 35.

KNIŽNOJE OBOZRENIJE č.29 z 15.7.1988

"Svaz spisovatelů v té podobě, v jaké existuje, není jen nepotřebný, ale je škodlivý. Je nutno rychle vymyslet nějakou racionální formu organizace, která by ho nahradila," říká laureát Leninovy ceny V.V.Ivanov v rozhovoru, ve kterém se také vyjadřuje k vydavatelské politice a k existenci družstevních nakladatelství.

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č.41 z 9.10.1988

(Ve třech pobaltských republikách byly ustaveny organizace pod názvem "Národní fronta". Tyto organizace jsou pluralitní silou, která vznáší hlavně národnostně státoprávní požadavky.)

V článku "Fronta spolupráce" se píše o tom, že NF v Estonsku požaduje např. zavedení státního estonského občanství a prohlášení estonštiny státním jazykem. Protože ruská část obyvatelstva estonsky neumí, v Tallinu a Tartu budou otevřeny školy pro výuku estonštiny pro ruské obyvatelstvo.